

Зоран Ђерић

ПУТНИК СА ПРТЉАГОМ

Јован Христић: *Сабране њесме*, Матица српска, Нови Сад 1996.

1) ПРЕ ПУТА ИЛИ УВОД У ПУТОВАЊЕ

На промоцији *Сабраних њесам* Јована Христића, у Матици српској, у Новом Саду, изразио сам жељу-молбу аутору да тим поводом начиним интервју с њим. Прихватио је, начелно, с тим да му пошаљем питања и оставим мало времена за одговоре. У међувремену је Жири за доделу Змајеве награде обелоданио своје саопштење да иста, за 1996. годину, буде додељена управо Јовану Христићу, за *Сабране њесме*, у издању Матице српске, у Новом Саду, 1996. Телефоном сам назвао лауреата, пренео му своје честитке и договорио се за интервју у Новом Саду, након свечане доделе Змајеве награде. Том приликом сам Христићу уручио следећа питања:

Змајева награда за њезију, свакако једна од највећих њесничких награда код нас, ујраво Вам додељена, можда је највећи аргуменат за њврдњу Ивана В. Лалића да је њезија Ваш литерарни домицил, Ваш најприснији духовни завичај, њре нејо ли, рецимо, есеј или неки од друјих жанрова у којима сѡе њоследњих деценија ѡприсујнији. А њоследњих тридесетак година објављивали сѡе, њовремено, ујлавном „сѡаре“ њесме, дакле изборе из свој њесничѡва, ѡрошириване ѡјединим новим њесмама. Није ли ѡо мало ѡпарадоксално? Шѡа мислиѡе о наведеној Лалићевој ѡврдњи? Какав је Ваш однос ѡрема њезији? Да ли њесме „сѡаре“, и у ком смислу (биђају зрелије или анахроне, или се заборављају)? Верујете ли још увек у маѡићевску „нејрекидну свежину свеѡа“?

Иза Вас је дуї „јестички сѣаж“ – више од четрдесет година. Педесетих сѣ били, уз Поју и Павловића, један од најизразитијих српских модерниста. Активни сѣ били и у њолемци која се ѣада ходила. Слична њолемика, обої љуѣа око ѣзб. ѣтрадиционалиста и ѡсѣмодерниста, вођена је недавно, међу ѣрозним ѣнсцима и кријичарима. У овој њолемци, колико ми је ѡзнао, писѣе узимали нејосредно учешће. Иѣак, да ли бисѣе нам сада, накнадно, ѣрокоментѣарисали неке од разлоа за један овакав сѣварни или исконсѣруисани сукоб? Моју ли се и овде уочиѣи ѣри консѣиѣуѣивне равни: политичка, естетичка и раван сензибилитета?

Песнике пису ни ѡмињали. Шѣа мислиѣе о месѣу и улози јестика данас; о ѣиховој ѡѣреби за ѣлстим, односно ѣихим, нејриметѣним ѣрисуѣвом?

Од самој ѡчешка довођени су у безу Ваша ѡезија и Ваши есејистички ѣексѣови. То је био разлој за ѣзб. елиотовски синдром. Колико Вам је, заисѣа, био ѡдсѣицајан Т. С. Елиот, епѣлески ѣисци уоѣиѣе, сѣавови повокријичара и друје, Вама блиске, ѣеорије и ѡешѣике савременика?

С ѣрешходним у бези, незаобилазно је Ваше „осећање ѣтрадиције“: Сѣерија, Лаза Косѣић, и друѣи јестичи из „различитѣх ѣтрадиција“ – класицизам, романтизам, симболизам, модернизам... Ако бисѣе морали да се оѣределиѣе, који бисѣе ѣрефикс радије ѣрихѣаѣили: нео (класицизам, романтизам, симболизам) или пост (модернизам)?

Знам да сѣе иронични ѣрема општим местима (како се и зове једна Ваша апѣолоѣјска јесма), али у једном оваквом разѣвору не моју а да не ѡменем: забидно живоѣно искусѣво и велика библиотека – чему нас моју „ѡучиѣи“?

Нисам ѡсѣађлао ѣѣања која су безана за Ваши ѣрофесорски рад и ѡзориѣѣе: То су, чини ми се, за јавностѣ више ѡзнаѣе Ваше делатностѣи, од ѡешѣеке, која је, једно сентѣментѣално ѣуѣовање ѡ Вашој соби. У Сабраним песмама само су ѣри пове јесме и ѣо љубавне, поѣијеј даѣума су и „Три раѣне јесме“, значи ли ѣо, ѡѣтрајмо се до краја Вашим насловима јесаме, да је традиѣија завршена?

О ѡезији као сеизмоѣрафу ѣтраѣдије (каѣасѣрофе). О моћи или немоћи јестика да мешају сѣеѣи. О „ѡѡубностѣи“ мешаѣора. Иако је Ваше ѣебање окаракѣтерисано као спокојно (Ђорђије Вуковић), колико се може сѣокојно ѣебаѣи у несѣокојним врементима? Или, она хелдерлиповска педоумица: Чему песници у оскудним врементима?

II) ОДЛАГАЊЕ ПУТА

Од Елиота, наоѣамо, постоји обичај јестика да разјашњаѣају мање јасна места у својим песмама, да сасѣим оѣворено стављају до знања читаоцу изворе своје инспираѣије. Ова ѡѣреба, или „ѣзибиѣија лажне уметности“ – како ју је назѣао сам Елиот – данас је сасѣим легитимна. Било како да је зовемо – интертекстуалност, цитатност, ауто-цитатност, метатекстуалност, итд. – ова појаѣа, дакле феномен, присутна је у песничким књигама нашег века и ѣеним трагом би се да-

ла пописати многа значајна дела, како светског, тако и нашег песништва. Амбиција овог текста није тако велика. Као ни наше знање, да бисмо се њиме могли разметати. Једноставније би било (да ли и логичније?) извести то на домаћем терену, па се прошетати кроз (зар већ?) историју српске поезије XX века...

Одакле почети? Од Растка Петровића и надреалиста? Или, *joш раније*, од Лазе Костића и Војислава Илића? Од Андрића и Црњанског, или, од Дучића и Ракића, до Ивана В. Лалића и Милосава Тешића? Од Душана Матића, Давича, Вуча, Делинца, до Јована Христића, Саше Радојчића и Ласла Блашковића? Одакле почети, где се задржати, и докле ићи? Васко Попа, Мнодраг Павловић, Стеван Раичковић, Бранко Миљковић, Бранислав Петровић, Борислав Радовић. А Ристовић? Милутин Петровић, Јован Зивлак, Раша Ливада, Душко Новаковић, Новица Тадић. А Туцић? Деспотов, Васовић, Марчетић, Негришпорац, Павковић, Милан Ђорђевић, Селимир Радуловић. Па Кубурић, Воја Караповић, Данилов...

Критичар, па и сваки читалац савремене српске поезије требало би да је право „чудовиште ерудиције“, како то запажа Јован Христић (1961), да може да појми, или свари само део опуса горе набројаних.

Током дугогодишње читалачке (понекад и критичарске) праксе, и ја сам се у *малим* залагајима, елиотовском *кашичицом*, хранио наведеном литературом (у једној песми, младалачкој, назвао сам је и *поквареном конзервом*). Дакле, од младости сам *зајубан* чињањем поезије, па није онда чудно да још увек, не само преживљавам као њен читалац (хранилац), него и проналазим *укусне залагајчиће*. Њима бих се, најрадије, овде и бавио. Али то би потрајало...

Зато сам се одлучио на нешто друго, такође легитимно. Уместо изосталих, директних одговора прилажем могућа поетичка исходшта Јована Христића, односно тек неколико примера из његове поезике.

III) ПРЕГЛЕД ПРГЉАГА

„...У нашој, као и у већини других књижевности, неке одлучне ствари одиграле (су се) прво у поезији. И не само то. По речима Свете Лукића, „поезија је главни терен где су се ломила копља око слободе стваралаштва“, пре свега зато што је у нашој књижевности поезија успела да задржи статус великог и значајног књижевног рода који је имала у романтизму, и не верујем да можемо сасвим разумети кретања у нашем песништву – ма колико пам она на први поглед изгледала дивергентна – ако немамо у виду чињеницу да сва она, готово по правилу, деле једну заједничку претпоставку: да је поезија, пресудније од било ког другог књижевног рода, везана за духовни живот нације, чији најпотпунији и најсавршенији израз треба да буде. То, а не само чињеница да је поезија најпогодније поље за кадшто бескомпромисно истраживање нових могућности књижевног израза, јесте главни разлог због кога су се око поезије водиле наше најважније литерарне битке педесетих година...“

(1969)

„...Осећање са којим данас почињемо да пишемо веома је далеко од срећног откривалачког заноса са којим се још могло писати двадесетих, па чак и тридесетих година овог века. „Све треба да буде речено“, рекао је у једном тренутку узбуђеног оптимизма) Борис Парен. Али оно што данас осећамо јесте да је све већ речено, и да нам није остављено готово ништа што бисмо могли да кажемо без страха да је то исто неко други, пре нас (а можда и боље од нас) већ рекао... То: да је све речено, а да ми на неки начин морамо – чак и по цену да при том осетимо лако гађење – и даље да пишемо и говоримо, у томе видим основни проблем језика, данас.

Јер језик изгледа да постаје проблем баш онда када откријемо да је све, бар за нас, речено. Тада нам остаје још само језик, остаје да он буде исказан и да се о њему говори. Језик постаје проблем када више немамо шта да кажемо о стварима: тада почињемо да говоримо о језику као о ствари, и мислимо да говоримо о стварима, говорећи о језику. Почињемо да се затварамо у језик, пошто се ту увек можемо осећати колико-толико безбедно...“

(1988)

„...Трагање за традицијом (...) представља једну од најважнијих и најпресуднијих одлика једног крила модернизма педесетих година, и то трагање за једном 'другом традицијом' у нашој књижевности, која ће се битно разликовати од оне канонизоване, што све до тада није стављала у питање, бар не озбиљније и систематскије. (...) Позитивно дефинисање те традиције је далеко дужи и – треба признати – муко-трпнији посао, али у неким примерима оно се већ довољно јасно оцртава...“

(1969)

„(...) Модерна поезија је одбијање, а не прихватање света; она је исправљање материје у смисао и симбол – процес који тако очигледно налазимо код Малармеа (...) – а никако потврда материје у њеној конкретној чулности. Утолико је теже и изазовније писати тако што ће се свет прихватити у његовој материјалности и конкретности, што ће се о њему писати без хумора и револта, тих неодвојивих реквизитета модерног nihilizma који је – бар за мене – само друга страна естетизираних аскетског и неуротичног гађења од материје. Иван В. Лалић (а ми бисмо додали и сам Јован Христић) верује у једну древнију истину: да је лепота истина (...) али лепота као да је нестала из поезије, и пут којим се она може у њу вратити не само што је дуг и заобилазан него је и пун опасности за онога који је њиме изабрао да иде.

Дуг и заобилазан: Лалићев је одлазак на Средоземље, где су лепота и конкретност света најочигледније и најнесумњивије. Није тешко приметити да су лето и југ најчешћа климатска и географска локација Лалићевих песама; па и када им је предео зимски и континенталан, у њима можемо дах лета које ће доћи и треперење неког мора у позадини. Могао би се написати читав оглед о медитеранској инспирацији наших модерних песника (Христић је то касније и написао – видети књигу „Професор математике и други есеји“)...

(...) не желим да нагађам и откривам утицаје, желим само да истакнем чињеницу да је улога коју су у нашем песништву имали песници других језика понекад подједнако важна и значајна као и улога коју у њему играју песници нашег језика; али исто тако, она може бити значајна само ако се поуке њиховог песничког искуства ослоне на поуке и слутње нашег песништва и нашег језика.

Уз класичну везаност за чулно и конкретно, и то је један од разлога који чине да Лалићу дугујемо неке од најаутентичнијих лирских тренутака у савременој српској поезији.“

(есеј о песништву Ивана В. Лалића, из 1969)

IV) ПРТЉАГ

*Дивна, добра, сџара оишиа месџа,
Будиџе са нама док живимо
И ојрејџе нас са оно мало лејоџе
Шџо је скрибена у вама као џџиха жар
У давно уџаслом џејелу. И не оџџављајџе нас
На милосџи и немилосџи џренемаџањима крајкоџџрајџних џесника.
(последња строфа песме *Оишиа месџа*)*

*Сада му не оџџаје друџо неџо да пџџише џесму
О додирима, џољуйџима, шџџуџањима,
И речима их некако сачува да не џоџџону у зџај заборава.
Вара се. Речи не чувају тиџџа, и односе све
Као и веџар који је уџао кроз џрозор шџџо је однео све
Када се џоследњи џуџи зајрлише.*

(прва од *Три џјесни џубене*)

Ана Ахметова поручује: ...*можда је џоезија џо себи | само џре-
красан џиџџаџиџ*. Поезија Јована Христића то, засигурно, јесте. Његове *Сабране џесме* су пртљаг за будућност.

„Моја колевка била је крај библиотеке“...

Никола Кољевић је давно још запазио да су општи оквири Христићеве поезије „географски речено медитерански или, филозофски речено, платоновски у великој мери“. Ђорђије Вуковић на истом плану запажа како се у Христићевим песмама успоставља „аналогџа између грчке културе и медитеранске природе“.

„Христић се на своје песничко путовање и отискује у грчком знаку Одисеја...“ (И. В. Лалић)

„Христићев песнички опус можемо посматрати и као својеврстан затворени систем, сачињен од мањих целина које су у свакој тачки или сваком тренутку међусобно коресподентни. Претежна сликовитост неких ранијих и претежна дискурзивност неких каснијих песама успостављају склад, уочљив у исказу целине.“ (И. В. Лалић)

џиџџаџиџносџи (Кавафи, Валери, Елиот).

Мајстор форме.

Христић је свестан чињенице да „оно што јесте поезија, то је ефекат концентрације који се тешко може постићи у оквирима других језичких конвенција.“

„Специфичан неокласицизам: чији је источник на Медитерану, чији корени урастају у Грчку, а чији је главни и незаобилазни релеј у поезији овог језика, Стерија.“ (И. В. Л.)

Лаза Костић. Душан Матић...

„Из свега тога назиремо неке обресе једног дела пртљага што га је Христић понео на своје песничко путовање“, приметио је И. В. Лалић.

Шта још додати овој „цитатној паради“ (Фрања Петриновић)? Можда свој лични хендикеп – да сам закаснио, да је све оно што бих хтео, желео, могао да кажем о Христићевој поезији већ давно пре мене изречено, записано. Ни он сам више не говори о томе, као да се заморио од „понављања“, а нове истине нису више толико лепе, као што су биле некада давно. Отуда и „нове“ песме имају неку необичну патину, а „старе“ песме – иако их је написао млад, одмах су попримиле мирис и укус древних библиотека, ту мемлу, прашину, бреме нагомиланог искуства, на једној страни, а на другој – осунчаност и тошину, прозачност и лепоту Медитерана, дах мора, свежину воде, ветра и неуморног једрења.

Шта нам, дакле, преостаје, него да још једном цитирамо неповљивог Ивана В. Лалића, од кога смо добили чак и идеју за наслов: „Христић нити по духовној конструкцији, а нити по духовној радозналости и образовању, није био предодређен за путника без пртљага.“